

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 9

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

FALSAFA FANI ASOSIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA IJTIMOY FAOL FUQAROLIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MAZMUNI

Xolboyeva Dilbarxon Qurvanboy qizi

Farg'ona davlat universiteti, mustaqil izlanuvchi.

e-mail: dilbarxonxolboyeva@mail.ru .ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-2967-3374>

Annotatsiya.

Ushbu maqolada "Falsafa" fani asosida bo'lajak o'qituvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetentligini rivojlantirishning mazmuni, pedagogik modeli va metodik tizimi ilmiy jihatdan asoslanib, tahlil qilingan. Shu bilan birga, falsafa fanining oliy ta'limdagi pedagogik, metodologik va aksiologik funksiyalari ochib berilgan. Kompetentlikni rivojlantirish jarayonining didaktik tuzilmasi — antropologik, epistemologik, prognostik, gnoseologik va aksiologik jihatlarini aniqlangan hamda maqsadli, mazmunli, tashkiliy-metodologik va natijaviy bloklardan iborat pedagogik model asoslab berilgan. Shuningdek, "Falsafiy refleksiya va fuqarolik pozitsiyasi", "Ijtimoiy keys-tahlil orqali fuqarolik qarorlari", "Debat va dialogik fikrlash", "Falsafiy modellash va ijtimoiy prognoz", "Fuqarolik loyihalari orqali amaliy faollik" kabi beshta mualliflik metodi asosida shakllantirilgan metodik tizim taqdim etilgan. Tadqiqot Farg'ona davlat universiteti, Toshkent davlat pedagogika universiteti va Buxoro davlat universitetida o'tkazilgan tajriba-sinov ishlari materiallariga asoslangan. Olingan natijalar bo'lajak o'qituvchilarning fuqarolik ongi, ijtimoiy faolligi va refleksiv fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda falsafa fanining pedagogik imkoniyatlarini ko'rsatib beradi.

Kalit so'zlar: falsafa fani, pedagogik model, metodik tizim, bo'lajak o'qituvchi, ijtimoiy faol fuqarolik kompetentligi, mualliflik metodi, keys-stadi, debat, refleksiya, fuqarolik loyihasi.

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОДЕРЖАНИЕ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНО АКТИВНОЙ ГРАЖДАНСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НА ОСНОВЕ ФИЛОСОФИИ

Холбоева Дилбархон Курванбой кизи

Ферганский государственный университет, независимый исследователь.

Аннотация.

В статье научно обоснованы и проанализированы содержание, педагогическая модель и методическая система развития социально активной гражданской компетентности будущих учителей на основе дисциплины «Философия». Наряду с этим раскрыты педагогические, методологические и аксиологические функции философии в высшем образовании. Определена дидактическая структура процесса развития компетентности, включающая антропологический, эпистемологический, прогностический, гносеологический и аксиологический аспекты, а также обоснована педагогическая модель, состоящая из четырёх блоков: целевого, содержательного, организационно-методологического и результативного. Представлена методическая система, построенная на основе пяти авторских методов: «Философская рефлексия и гражданская позиция», «Гражданские решения посредством анализа социальных кейсов», «Дебаты и диалогическое мышление», «Философское моделирование и социальное прогнозирование», «Практическая активность посредством гражданских проектов». Исследование основано на материалах опытно-экспериментальной работы, проведённой в Ферганском государственном университете, Ташкентском государственном педагогическом университете и Бухарском государственном университете. Полученные результаты демонстрируют педагогический потенциал философии в развитии гражданского сознания, социальной активности и способности к рефлексивному мышлению у будущих учителей.

Ключевые слова: философия, педагогическая модель, методическая система, будущий учитель, социально активная гражданская компетентность, авторский метод, кейс-стади, дебаты, рефлексия, гражданский проект.

PEDAGOGICAL CONTENT OF DEVELOPING SOCIALLY ACTIVE CITIZENSHIP COMPETENCE IN FUTURE TEACHERS BASED ON PHILOSOPHY

Xolboyeva Dilbarxon Qurvanboy qizi

Fergana State University, Independent Researcher.

Abstract.

This article provides a scientific analysis and substantiation of the content, pedagogical model, and methodological system for developing socially active civic competence in future teachers through the study of philosophy. It also examines the pedagogical, methodological, and axiological functions of philosophy in higher education. The didactic structure of the competence development process is identified through its anthropological, epistemological, prognostic, gnoseological, and axiological dimensions, and a pedagogical model consisting of four blocks — goal-oriented, content-based, organizational-methodological, and outcome-oriented — is substantiated. The article presents a methodological system based on five original methods: "Philosophical Reflection and Civic Position," "Civic Decision-Making through Social Case Analysis," "Debate and Dialogical Thinking," "Philosophical Modeling and Social Forecasting," and "Practical Engagement through Civic Projects." The study is based on experimental research conducted at Fergana State University, Tashkent State Pedagogical University, and Bukhara State University. The findings demonstrate the pedagogical potential of philosophy in developing future teachers' civic consciousness, social engagement, and reflective thinking skills.

Keywords: philosophy, pedagogical model, methodological system, future teacher, socially active civic competence, original method, case study, debate, reflection, civic project.

Kirish. Zamonaviy pedagogika oldida turgan eng dolzarb vazifalardan biri bo'lajak o'qituvchilarda ijtimoiy-siyosiy hayotda ongli ishtirok etish, fuqarolik mas'uliyatini his qilish va demokratik qadriyatlarni amalda tatbiq etish qobiliyatlarini shakllantirish hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni (2020) va 2022–2026-yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasi bu yo'nalishdagi talablarni aniq belgilab bergan [2], [3]. Mazkur hujjatlarda oliy ta'lim tizimida kompetentlikka asoslangan yondashuv va shaxsning ijtimoiy faolligini ta'minlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylangan. "Falsafa" fani oliy ta'limda ijtimoiy faol fuqarolik kompetentligini rivojlantirishning noyob metodologik imkoniyatlarini yaratadi. Falsafiy tafakkur shaxsni jamiyat va davlatga nisbatan mas'uliyatli munosabatda bo'lishga, tanqidiy tahlil asosida qaror qabul qilishga, axloqiy va huquqiy me'yorlarga ongli rioya qilishga tayyorlaydi [16], [19]. Shu boisdan, falsafa fanini o'qitish metodikasini ijtimoiy faol fuqarolik kompetentligini rivojlantirish maqsadiga yo'naltirish ilmiy va amaliy jihatdan zaruriy ahamiyatga ega. Tadqiqotning maqsadi falsafa fani asosida bo'lajak o'qituvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetentligini rivojlantirishning mazmunini aniqlash, pedagogik modelini ishlab chiqish va metodik tizimini asoslashdan iborat. Mazkur maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: (1) falsafa fani orqali fuqarolik kompetentligini rivojlantirishning didaktik asoslarini aniqlash; (2) to'rt blokdan iborat pedagogik modelni loyihalash; (3) beshta mualliflik metodini o'z ichiga olgan metodik tizimni ishlab chiqish va takomillashtirish.

ADABIYOTLAR SHARHI

Pedagogik modellastirish nazariyasi tadqiqotchilar tomonidan keng o'rganilgan. Kompetentlikka asoslangan ta'lim modelining asosiy g'oyalari I. A. Zimnyayaning nazariy konsepsiyasida chuqur ilmiy asosga ega [13]. Uning ta'kidlashicha, kompetentlikni rivojlantirishning samarali pedagogik modeli bilim, ko'nikma, qadriyat va tajribani integratsiyalashgan holda rivojlantirishni ta'minlashi zarur. Mazkur g'oya falsafa fanining mazmunida organik tarzda mavjud, chunki falsafa insonni ham nazariy, ham amaliy jihatdan tarbiyalashga xizmat qiladi.

Mahalliy tadqiqotlarda O. T. Abdug'aniyev [10] talabalarda fuqarolik kompetensiyasini rivojlantirishda interaktiv metodlarning rolini o'rgangan va loyiha hamda muammoli ta'lim usullarining samaradorligini eksperimental jihatdan isbotlagan. Q. Quronboyev [12] talabalarining ma'naviy-ijtimoiy faolliklarini rivojlantirishda yoshlar tashkilotlari faoliyati bilan ta'limning integratsiyasi samarali ekanligini aniqlagan. S. M. Norboyeva [11] esa ma'naviy kompetentlikni rivojlantirishda aksiologik yondashuvning metodologik ustunligini ko'rsatgan. Xalqaro miqyosda UNESCOning "Kelajaklarimizni qayta tasavvur qilish" hisobotida [16] ta'lim tizimining demokratik fuqaroni shakllantirish funksiyasi ta'kidlangan. Yevropa Kengashining demokratik madaniyat uchun kompetensiyalar doirasi [17] bo'lajak pedagoglarda fuqarolik kompetentligini rivojlantirishda metodologik asos sifatida muhim hujjat hisoblanadi. G. Biesta [19] "dunyoga yo'naltirilgan ta'lim" konsepsiyasida o'qituvchining o'zi faol fuqaro bo'lmasa, o'quvchilarda ham bu sifatni tarbiyalab bo'lmasligini asoslab beradi. J. A. Banks [18] esa interaktiv va loyiha asosidagi ta'lim orqali fuqarolik kompetentligini rivojlantirishning ko'p madaniyatli muhitdagi samarali modelini taqdim etgan. Ammo shu kungacha mahalliy pedagogika ilmda falsafa fanining o'quv jarayonida mualliflik metodlari asosida fuqarolik kompetentligini rivojlantirishga oid to'liq metodik tizim ishlab chiqilmagan edi. Mazkur tadqiqot ushbu bo'shliqni to'ldirish uchun amalga oshirildi.

METODOLOGIYA

Tadqiqotda dizayn-tadqiqot (design research) metodologiyasi qo'llanildi: avval pedagogik model nazariy jihatdan loyihalandi, so'ngra metodik tizim ishlab chiqildi va amaliyotda tajriba-sinov orqali tekshirildi. Tadqiqot 2022–2026-yillar mobaynida uch bosqichda amalga oshirildi: tahliliy-loyiha bosqichi (2022–2023), tajribaviy bosqich (2023–2025) va natijalarni umumlashtirish bosqichi (2025–2026). Tajriba-sinov ishlari uchta oliy ta'lim muassasasida o'tkazildi: Farg'ona davlat universiteti (asosiy tajriba bazasi), Toshkent davlat pedagogika universiteti va Buxoro davlat universiteti (taqqoslov bazasi). Tadqiqotda jami 360 nafar pedagogika yo'nalishi talabasi (tajriba guruhida 180 nafar,

nazorat guruhida 180 nafar) ishtirok etdi. Shuningdek, 24 nafar “Falsafa” fani o’qituvchisi bilan chuqur suhbatlar o’tkazildi. Ma’lumot to’plash usullari: kuzatuv, so’rovnoma, test, esse tahlili, o’quv faoliyatini portfel asosida baholash, ekspert baholash. Falsafiy metodlar sifatida tahlil, sintez, qiyosiy tahlil va tizimli yondashuv qo’llanildi. Pedagogik metodlar sifatida esa ta’lim jarayonini modellash, tajriba-sinov va statistik-matematik tahlil usullari ishlatildi. Pedagogik model va metodik tizimning samaradorligini aniqlashda T-mezon va Chi-kvadrat statistik usullaridan foydalanildi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari uch asosiy yo’nalishda jamlandi: falsafa fanining didaktik tuzilmasi, pedagogik model va metodik tizim.

Birinci yo’nalish: falsafa fanining kompetentlikni rivojlantirishdagi didaktik tuzilmasi beshta o’zaro bog’liq jihat orqali belgilandi. Antropologik jihat inson tabiatini ochib beruvchi mavzular orqali talabalarning o’zligini anglashiga xizmat qiladi. Epistemologik jihat jamiyatdagi voqealarning ahamiyatini tahlil qilish ko’nikmalarini shakllantiradi. Prognostik jihat kelajak haqida asosli hukm yuritish qobiliyatini rivojlantiradi. Gnoseologik jihat ilmiy tadqiqot usullarini egallash imkonini beradi. Aksiologik jihat esa insonning qadriyatli faoliyat asoslarini tahlil etish malakasini shakllantiradi [10], [16].

Ikkinchi yo’nalish: bo’lajak o’qituvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetentligini rivojlantirishning pedagogik modeli to’rtta o’zaro bog’liq blokdan tashkil topdi. Maqsadli blokda ijtimoiy buyurtma sifatida ta’lim sohasidagi davlat hujjatlari asos qilib olinib, kompetentlikni rivojlantirishning strategik maqsadi belgilandi [3], [4]. Mazmunli blokda huquqiy madaniyat, fuqarolik burchi, demokratik qadriyatlar, ijtimoiy munosabatlar va tanqidiy fikrlash ko’nikmalari tizimi kiritildi. Tashkiliy-metodologik blokda interaktiv metodlar, muammoli ta’lim, keys-stadi, loyiha ishlari, debatlar va treninglarning tizimli ravishda o’rni belgilandi. Natijaviy blokda esa kompetentlikning rivojlanganlik darajasini baholash mezonlari kognitiv, aksiologik, kommunikativ va faoliyatli ko’rsatkichlar asosida belgilandi.

Uchinchi yo’nalish: falsafa fanining asosiy mavzulari asosida beshta mualliflik metodi ishlab chiqildi va amaliyotga tatbiq etildi. Quyidagi jadvalda ushbu metodlarning falsafa fani mavzulari bilan bog’liqligi va kutilayotgan natijalari aks ettirilgan.

Tajriba-sinov natijalariga ko’ra, metodik tizimning amaliyotga tatbiq etilishi tajriba guruhidagi talabalarda fuqarolik kompetentligining rivojlanganlik darajasini sezilarli oshirdi. Ijtimoiy faollik ko’rsatkichi tajriba guruhida o’rtacha 23,4 foizga o’sdi (nazorat guruhida 8,1 foiz); tanqidiy fikrlash ko’rsatkichi tajriba guruhida 27,6 foizga o’sdi (nazorat guruhida 10,3 foiz); fuqarolik mas’uliyati ko’rsatkichi esa tajriba guruhida 31,2 foizga o’sdi (nazorat guruhida 12,7 foiz). Statistik farq ishonch darajasi $p < 0,01$ da ma’noli hisoblanadi.

MUHOKAMA

Olingan natijalar xalqaro pedagogika ilmidagi zamonaviy tendensiyalar bilan hamohang. UNESCOning ta’lim bo’yicha “Yangi ijtimoiy shartnoma” hisobotida [16] ta’kidlanganidek, bugungi ta’lim tizimi talabani faqat bilim iste’molchisi emas, balki faol fuqarolik subyekti sifatida shakllantirishi zarur. Tadqiqotimizda ishlab chiqilgan mualliflik metodlari aynan shu g’oyani amalda ro’yobga chiqarishga qaratilgan: keys-stadi va debat talabalarda ongli fikr yuritish va dialog madaniyatini, loyiha ishlari esa amaliy fuqarolik tashabbuskorligini rivojlantiradi. Yevropa Kengashining demokratik madaniyat uchun kompetensiyalar doirasi [17] bilan taqqoslaganda, tadqiqotimizda ishlab chiqilgan to’rt blokli pedagogik model ushbu doiraning asosiy talablarini qamrab oladi: bilim (kognitiv blok), qadriyatlar (aksiologik blok), ko’nikma va malakalar (faoliyatli blok) va munosabat (kommunikativ blok). Shu bilan birga, modelimiz O’zbekiston milliy kontekstiga moslashtirilgan: davlat hujjatlariga asoslangan “ijtimoiy buyurtma” elementi, mahalla va oila omillari, shuningdek, milliy-ma’naviy qadriyatlar maxsus hisobga olingan. G. Biestaning “dunyomarkazli ta’lim” konsepsiyasi [19] bilan taqqoslaganda, mualliflik metodlarimizning “Fuqarolik loyihalari orqali amaliy faollik” komponenti shaxsni dunyoga bevosita ta’sir ko’rsatuvchi subyekt sifatida faollashtirish g’oyasini amalda tatbiq etadi. J. A. Banks [18] tavsiya qilgan ko’p madaniyatli muhitda fuqarolik kompetentligini rivojlantirish yondashuvidan farqli o’laroq, tadqiqotimiz bir madaniyatli (o’zbek), biroq ko’p qadriyatli (islomiy, global) muhitda ushbu kompetentlikni rivojlantirish modelini taqdim etadi. Tadqiqotning cheklovi sifatida quyidagilarni ko’rsatish mumkin: tajriba-sinov ishlari uchta universitetda o’tkazilgan bo’lsa-da, ular Farg’ona va Buxoro mintaqalari bilan cheklangan. Kelajakda Qashqadaryo, Xorazm va Navoiy viloyatlari bazasida keng ko’lamli taqqoslov tadqiqot o’tkazish, shuningdek, raqamli ta’lim muhitida mualliflik metodlarining elektron variantlarini ishlab chiqish tadqiqotning keyingi bosqichi uchun istiqbolli yo’nalish hisoblanadi.

XULOSA

Olib borilgan tadqiqot asosida quyidagi xulosalar chiqarildi:

1. Falsafa fani oliy ta’limda ijtimoiy faol fuqarolik kompetentligini rivojlantirishning noyob metodologik platformasi sifatida ishlaydi. Uning didaktik tuzilmasi beshta jihat — antropologik, epistemologik, prognostik, gnoseologik va aksiologik jihatlar — integratsiyasi orqali talabalarda yaxlit fuqarolik dunyoqarashi shakllanishini ta’minlaydi.
2. Bo’lajak o’qituvchilarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetentligini rivojlantirishning pedagogik modeli to’rtta o’zaro bog’liq blok — maqsadli, mazmunli, tashkiliy-metodologik va natijaviy — asosida tizimli tarzda qurilgan. Model O’zbekiston Respublikasining ta’lim siyosati hujjatlariga (Konstitutsiya, “Ta’lim to’g’risida”gi Qonun, Taraqqiyot strategiyasi) muvofiq amalga oshiriladi.
3. Beshta mualliflik metodidan iborat metodik tizim (“Falsafiy refleksiya va fuqarolik pozitsiyasi”, “Ijtimoiy keys-tahlil orqali fuqarolik qarorlari”, “Debat va dialogik fikrlash”, “Falsafiy modellash va ijtimoiy prognoz”, “Fuqarolik loyihalari orqali amaliy faollik”) tajriba-sinov ishlarida samaradorligi isbotlangan. Tajriba guruhidagi

talabalarda ijtimoiy faollik, tanqidiy fikrlash va fuqarolik mas'uliyati ko'rsatkichlari nazorat guruhiga nisbatan statistik jihatdan ma'noli darajada yuqori bo'ldi ($p < 0,01$).

4. Mazkur tadqiqot natijalarini amaliyotga tatbiq etish oliy pedagogik ta'lim muassasalarida falsafa fani o'qituvchilarining metodik tayyorgarligini oshirish, yangi avlod o'quv dasturlarini ishlab chiqish va "Falsafa" fani bo'yicha elektron ta'lim resurslarini yaratishda asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi (yangi tahriri). – Toshkent, 2023. https://constitution.uz/uploads/constitution_oz.pdf (Конституция Узбекистана)
2. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O'RQ-637-son "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. <https://lex.uz/docs/5013007>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. <https://lex.uz/docs/5841063> (LEX.UZ)
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni. URL: <https://lex.uz/docs/4545884> (LEX.UZ)
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 6-noyabrdagi PF-6108-son "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. URL: <https://lex.uz/docs/5085999> (Лекс)
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-martdagi PQ-5040-son "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. <https://lex.uz/docs/5344692> (Лекс)
7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 10-iyundagi 369-son "Yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash ishlari samaradorligini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. URL: <https://lex.uz/docs/4850220> (Лекс)
8. Mirziyoyev Sh. M. *Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi*. – To'ldirilgan 2-nashr. – Toshkent: O'zbekiston, 2022. – 416 b. https://srs.uz/adminpanel/files/global/kitoblar/22/Yangi_O%27zbekiston_taraqqiyot_strategiyasi_Shavkat_Mirziyoyev_Toshkent_compressed.pdf (SRS Лаборатория)
9. Mirziyoyev Sh. M. *O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasi*. – 2022-yil 20-dekabr. <https://president.uz/uz/lists/view/5774> (Президент Ўзбекистон)
10. Abdu'g'aniyev O. T. *Talabalarda ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyalarini rivojlantirish: pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi*. – Toshkent, 2021. – 202 b. URL: <https://journal.fdu.uz/main/article/7577> (journal.fdu.uz)
11. Norboyeva S. M. *Talabalarda ma'naviy kompetentlikni rivojlantirishning nazariy-pedagogik asoslarini takomillashtirish: pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi*. – Toshkent, 2021. <https://itm.uz/wp-content/uploads/2022/07/2.%D0%9D%D0%BE%D1%80%D0%B1%D0%BE%D0%B5%D0%B2%D0%B0.pdf>
12. Qur'onboyev Q. *Talabalarining ma'naviy-ijtimoiy faolliklarini rivojlantirishning pedagogik asoslari (yoshlar tashkilotlari misolida): pedagogika fanlari nomzodi dissertatsiyasi*. – Toshkent, 2000. – 159 b. <https://api.ziyonet.uz/uploads/books/10001253/s8la7oRQmP4rnpW.pdf> (Ziyonet)
13. Otepbergenov J. S. *Axborot ta'lim muhiti sharoitida talabalarda kognitiv kompetentlikni rivojlantirish*. – Nukus. URL: <https://www.researchgate.net/publication/404926997> (ResearchGate)
14. Ro'ziyeva D. I. *Oliy ta'lim muassasasi talabalarida milliy iftixor tuyg'usini shakllantirishning ilmiy-pedagogik asoslari: pedagogika fanlari doktori dissertatsiyasi*. – Toshkent, 2007. – 255 b. <https://new.tdpu.uz/inc/page/3029/xodjayevev.pdf> (ТДПУ)
15. Баротов Ш. Р. Из опыта внедрения концепции психологической службы в Узбекистане // *Психология*. – 2020. – № 1. – С. 6–14. <https://buxdu.uz/media/jurnallar/psixologiya/PSIXOLOGIYA%202020-%E2%84%961%28web%29.pdf> (BuxDu)
16. UNESCO. *Reimagining Our Futures Together: A New Social Contract for Education*. – Paris: UNESCO, 2021. URL: <https://www.unesco.org/en/futures-education/report-resources> (unesco.org)
17. Council of Europe. *Reference Framework of Competences for Democratic Culture*. Vol. 1–3. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2018. <https://www.coe.int/en/web/reference-framework-of-competences-for-democratic-culture/rfcdc-volumes> (Portal)
18. Banks J. A. *Cultural Diversity and Education: Foundations, Curriculum, and Teaching*. – 6th ed. – New York: Routledge, 2016. – 366 p. <https://www.routledge.com/Cultural-Diversity-and-Education/Banks/p/book/9781138654150> (Routledge)
19. Biesta G. *World-Centred Education: A View for the Present*. – New York: Routledge, 2022. – 126 p. <https://www.routledge.com/World-Centred-Education-A-View-for-the-Present/Biesta/p/book/9780367565527> (Routledge)